

NAZİM ŞİİRİ.

Memleketimden
İnsan
Manzaraları

1964'ün son aylarında hazırlanmış bir özet yazısından: Bir yıl boyunca hiçbir şiir olayıyla sarsılmadan, hiçbir yankılanmanın etkisinde kalmadan, bu konuda yazma gereğini hiç duymadan, sadece yayımlanan şiirleri derleyerek, dergi sayfalarında her ay yeni bir arayışla umutlanarak ve her ay biraz daha ilgisini kaybederek, bıkkın, kanıksamış. Aslında şimdiki engebesiz, doruksuz, tam bir şiir bozkırındayız. O kadar bir düzeyde ki ortalık, küçük höyükler de büyük tepeler gibi görünecek tabii.. Bir ufak odanın duvarları arasında şük çeker gibi, valancı, dar, aldatıcı bir futbol oyunu bu; ya da aynalı iki karşı duvar, iç içe yansımalar. Her şiir, ona en yakın bir kişinin, hemen her zaman onu en kolay ve ortak şekilde beğenmeye hazır olan başka bir ozanın kabulüyle büyüyüp artıyor o kadar... Edip Cansever bir yazısına, «Mısra işlevini bitirdi artık» diye başlıyordu; şimdiki «şiir işlevini bitirdi..» diyenler de var. Doğru değil şüphesiz bu genel yargı; ama biz de şiir, dergi boşluklarını dolduran bir küçük öge, sütn sıkışıklıklarını gideren seyrek satırlı bir leke rahatsızlığı görevinde... O kadar ki bir şiir kitabı yayımlanmış olmak la övünebilecek pek az kişi çıkacağını sanıyorum. Neredeyse onur kırıcı bir heves niteliğindeki bu çabaya, gereğince saygı gösteren bir nihayet iki yayınevi var sanıyorum... Bu bakımdan YÖN' de yayımlanmaya başlanan Nazım Hikmet şiirleri, şüphesiz 1965 şiirimizi etkileyen yeni bir hareketin başlangıcı olacak gibi görünmektedir ya rattığı ilgiyle. (Varlık Yıllığı 1965. Rauf Mutluay)

Ertesi yılın gözlem sonuçları: Ahşılmış dergicilik tutumunu değiştiren iki ayrı konu vardı bu yıl. Önce Yeni Dergi, şiire layık olduğu yeri ayırmaktaki titizliğiyle; sonra YÖN, çoktandır beklenen bazı eserleri yayımlayarak dikkati çektiler... Önce uzun bir suskunluk oldu. Kimsede yakın bir hayranlığın cos kusuyla desteklenen heyecanlı bir sahke vermedi. Şairleri bile bu sessiz kabulde birleşmiş gördüm. En yeni şiirlerinin yayımlandığı dergi çıkış günlerinde, ya da kitaplarının piyasaya sürüldüğü sıralarda bile en yakın dost toplantılarında yankısızlığın isyanıncısı değildiler.. Şairler alabilirdiğine tek, olabilecekleri kadar yalnız; çok zaman aneak baskalarını inkâr tutumunda birleşerek, kopuk, dağınk... Yukarıda dediğim gibi bu yıl yalnız iki odak noktası oldu şiir hayatında. Memet Fuat'ın De yayıneviyle Yeni Dergi'nin tutumu ve YÖN... «Hiç bir şiir olayı yok» diye yakındığımız sessizlikte, günlerden bir gün. Nazım Hikmet çıktı ortaya. Böylece de 1965, tam bir Nazım yılı oldu.. Bu cılızular kiracında gur ve coşkun

bir akıntının özlemi vardı ni cedir. YÖN, «şairin şahsında şiiri mahkûm eden yobaz zihniyetin ağır baskısına rağmen, Nazım Hikmet'in şiirlerini yayımlamakla» kampanyayı açtı. Bir iki yerden gelen ve -iyi söylenmediği için- bir çeşit inkârcı değer tanımazlık olarak nitelenecek açıklamalar, gerçekten acele ve hazırlıksız bir yargı olarak gözüktüler. Daha ortada tam bir Nazım külliyesi yoktu ve hiç kimse yirmi beş yıl gerideki şiir değişimlerini bel gelendirilmemiş, ispatsız bir karşılaştırmaya hazır değildi. YÖN'de parça parça yayımlanan şiirlerden sonra ilk Nazım kitabı Martta çıktı: Kurtuluş Savaşı Destanı (YÖN Yayınları). Sonra «Şu 1941 yılında» (Evren Yayınları), «835 Satır, Sesini Kaybeden Şehir, Varan 3» (İzlem Yayınları), «Saat 21—22 şiirleri» (De Yayınevi), «Jakond ile Si-Ya-U, Benerci Kendini Niçin Öldürdü, Taranta Babu'ya Mektuplar» (Dost Yayınları)... Şimdi şiirimizin de gerlerini, aşamalarını yeniden gözden geçirecek, derinine inecek çalışmalara başlanabilir... Nazım Hikmet şiiri yakında açığa çıkacak; Yahya Kemal yapısı belki yeniden incelenip şimdilik yavaş yavaş başlamış olan ölçü, uyak, yapı çalışmaları giderek yeni bir dil ve biçim yaratacak. Şiir dili bir yandan denemelerle zenginleşirken bir yandan arınıp yalınlaşıp halka yönelmede... Şiir; onurlu haklı yerini almak için kendini ucuza vermiyor artık. Yeni dergilerin yeni ve ciddi tutumları var; az da olsa öz bir okuyucu ortamı hazırlanmakta... (Varlık Yıllığı 1966 Rauf Mutluay.)

Nazım Yılı devam ediyor. Telif hakları sorumluluğundan korkusuz bir çeşit yağmacılıkla, nesi varsa elde kalmış, gazete sayfalarına dağıtmış Nazım'ın, çeşitli yayınevlerinin kitabı olup çıkıyor ortaya. «İt Ürün Kervan Yürür» adıyla toplanan fıkralarından başka Pınar Yayınevinin sürdüğü iki roman: Kan Konuşmaz, Yeşil Elmalar. Ferhad ile Şirin'in iki bas kısından sonra (De ve Dost Yayınevi), ardarda sıralanan oyunları: Sabahat (De yayınevi, Şubat 1966, 100 sayfa, 5 lira), İnek (Dost Yayın evi, Aralık 1965, 94 sayfa, 4 lira), Enayıl (Dost Yayınevi Ekim 1965, 94 sayfa, 4 lira). Unutulmuş Adam (Dost Yayınevi, Haziran 1966, 64 sayfa, 4 lira), Kafatası (Dost Yayınevi, Ocak 1966, 83 sayfa, 4 lira), Bir Ölü Evi veya Merhumun Hanesi (Dost Yayınevi, Ağustos 1966, 76 sayfa, 4 lira) Bir Ölü evi ve Ocak Basında (İzlem Yayınları, Ağustos 1966, 93 sayfa, 4 lira),

Sonra şiirler: Dört Hapishaneden (De Yayınevi, Mart 1966, 108 sayfa, 6 lira), Rubailer (De Yayınevi, Mart 1966 36 sayfa, 2 lira), Gece Gelen Telgraf. Portreler, Bir artı bir, eşit bir (İzlem Yayınları, Ağustos 1966, 106 sayfa, 4 lira), Yeni Şiirler (Dost Yayınevi, Şubat 1966, 138 sayfa, 7.5 lira). Şeyh Bedreddin Destanı (1966, Dost Yayınevi, 60 sayfa, 4 lira), İnsan Manzaraları (İzlem Yayınları, Ağustos 1966, 106 sayfa, 5 lira) ve nihayet «Memleketimden İnsan Manzaraları»nın birinci cildi. (De Yayınevi, Ağustos 1966, 118 sayfa, 6 lira).

Nazım Hikmet'in Memleketimden İnsan Manzaraları adlı büyük destanı ya da uzun şiiri, 1939 da İstanbul Tevkihanesinde yazılmaya başlandığı zaman ne uzunluk ta olacağı şairince de bilinmiyordu. Bugün elimizde tamamlanmış olarak dört kitap var, beşinci kitabın da başlangıcı. Şair, Bursa Cezaevinden söylediğine göre ölüme eceye kadar yazacaktı. Memleketimden İnsan Manzaraları'nı. Ama cezaevinden çıktktan sonra bu eser üzerinde çalışmadığı anlaşılıyor. Ne-

denini bilmiyorum. Yalnız İtalya'da yayımlanmış bir kitapta (İzlem Yayınları) arasında aynı adla çıkan kitap) eserin bütününe elde bulunmadığı belirtiliyor. İnsan Manzaraları ise, «Memleketimden İnsan Manzaraları»ndan yapılmış dağınk bir seçmeler niteliğinde. «Şu 1941 Yılında» adlı eser de (Evren Yayınevi) gene bu büyük destanın bir bölümüdür; Rusça olarak yayımlanmış olduğu söylenir. İkinci Dünya Savaşı Senfonisi» de öyle. Dünyanın hiçbir yanında «Memleketimden İnsan Manzaraları», bugüne kadar tam olarak yayımlanmış değil. Ben Nazım Hikmet'in bu çok önemli -ne şiir, ne roman, ne tarih olan, öte yandan hem şiir, hem roman, hem tarih nitelikleri açıkça görülen- yeni bir türün başlangıcı sayılabilecek eserini dört kitap halinde yayımlıyacağım. Şairin Bursa Cezaevinden karısı Piraye'ye verdiği kendi daktilosundan çıkma kendi el yazısıyla düzeltilmiş müsvedde lere dayanarak... Bu eseri yayımlamayı böylesine geçiktirmiş olmamın nedeni şairin cezaevinden çıktıktan sonraki yıllarını birlikte geçirdiği kimselerin, eserlerini emanet ettiği yakın dostlarının elinde daha sonraki tarihlerde gözden geçirilmiş, veniden düzeltilmiş kopyaların bulunabileceğini düşünmemdi. Oysa bugün kesinlikle anlamış bulunuyoruz ki «Memleketimden İnsan Manzaraları»nın en güvenilir, en derli toplu müsveddeleri Nazım Hikmet'in Bursa Cezaevinden o zamanki karısı Piraye'ye vermiş olduklarıdır. (Memet Fuat)

Bir kitabı tanıtırken, tabii bir reklam ihlaliyle mübalâgalarla şiirlerle kapak notlarını -burada yaptığımız gibi- aynen aktarmak yolu nu hiç tutmamıştım şimdiki kadar. Ama Nazım Hikmet'in birçok arkadaşının ya şayıp yazdığı, kanunî vârislerinden izin alınarak yayın yapma imkânının bulunduğu günlerde de, Vâ-Nû'nun kitabında sözünü ettiği şiir emanetlerinin hâlâ ortaya çıkmamış olması, başka ülkelerde basılmış eserlerinin de eksik çerçevede oluşu -şiire olan bilinen yakınlık imkânı, onaylanmış kişilik ölçüleriyle birleştiği zaman - Memet Fuat'ın bu konudaki sözlerine güvenle inanmamızı gerektiriyor. Onun için, biraz aşağıda belirteceğim metin karşılaştırmaya sonuçlarına da yaslanarak, Memet Fuat'ın kitabının doğru baskısı olacağını sanıyorum.

Önce şunu söylemeliyim. Memleketimden İnsan Manzaraları adını yapan üç kelimenin üçüyle de. Nazım Hikmet Şiirinin bütün özelliklerini kapsayan bir anlam genişliğinde göründü bana. Çünkü Nazım herşeyden önce bir memleket şairidir; yazdığı her satırda bu toprağın menin üçü de, Nazım Hikmeti bu ülkenin tarih - kültür - dil-sanat-inanç ve ülküsünü buluruz. Çünkü Nazım bir insan şairidir; bunun için şiirin bütün cevrilemelik zorlukları bir yana, zaman aşımını da yenerek, Nazım şiiri dünya çapında bir sevgi, ilgi, hayranlık ortaklığında evrenselleşir. Çünkü Nazım bir gerçekçidir, bir toplum tasvir cisidir. sesin yanında en az onun kadar güçlü bir göz sanatçısıdır; bu açıdan da manzara kelimesinin anlattığı bütün geniş görünüm imkânları onun şiirinin hiç ayrılmaz doğal nitelikleridir. Böylece nerdeyse bir dünya görüşü ve sanat anlayışını özetleyen kimlikleriyle «Memleketimden İnsan Manzaraları» belki de Nazım Hikmet'in ömür boyu yapmayı istediği, bütünleşmeye uğraştığı bir sanat dün-

yasının bütün ifadesini taşıyor.

İzlem Yayınlarının «İnsan Manzaraları» ile, De Yayınevi'nin «Memleketimden İnsan Manzaraları», birinci bölümünde 24. sayfa sonuna kadar hemen hemen tıpkısı birbirinin izlem baskısında bir mısra'nın tekrarı eksik (sayfa 8). doğru olması gereken ölümler, kelepçeli Fuat, baskıcı Ömer satıcı Vedatla malları Aysel Neclâ Kaçakçı Recep, beton villalar taharri memurları, makinist Alâeddin'le kömürcü İsmail, mahkûm Halil. Üniversiteli delikanlı, muhasebeci Nuri Öztürk, muhtar Seyfettin, arabacı Selim, köylü Şakir, o harika bölümün nakaratı diye tren tekerleklerine uydurulan Memetçik Memet, Kartal'lı Kâzım, Basri Şener, Kanbur Kerim (Yön baskısı Kurtuluş Savaşı Destanı'nda 20-23), Çankırılı Durmuş, Şerif Ağanın karısı, Bayan Emine, Ali Kemal'in linc hikâyesi, Kıryos Trastellis, jandarma Hasan'la Haydar, Halim Ağa, hepsinin portreleri. geçmiş serüvenleri hayalleri ve konuşmaları, trendeki an içinde düşünceleri ve anlarıyla uzun ve derin bir giriş halinde kısa kısa tanıtılırlar. Bu birinci kitapta trendeki kişilerin bireysel yaşantılarını bir tarih bilinci içinde değerlendirmeye ve şairin şiir olarak daha çok önem verdiği Kurtuluş Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı epizotlarına bağliyacak aksesuarın bir kısmı eksik. Şiir defterini okuyacak olanlar henüz ortaya çıkmıyorlar; tren yolunun çevresi de anlatılmıyor henüz.

Bütün bunlar şunu gösteriyor: En önemli eseri «Memleketimden İnsan Manzaraları» da tam değil belki elimizde, Nazım'ın başka kayıp eserleri de; hergün, eksik de olsa, yeni bir şeyler çıkıyor ortaya. Bütün çabaya rağmen daha Nazım külliyyatına sahip değiliz.

Öyleyse nedir bugünkü sarıların telâşi ve acele yargıları? Tutmuş bir dergi, sanki bir porsiyon yemeğin tadını ve fiyatını sorar gibi önüne gelene, «Nazım Hikmet şiirinin gelişine sevindim mi? Sevindiysen nedenini söyler misin? Nazım Hikmet şiiri yeni bir şiir mi sence? Nazım şiirinin bugünkü şiirimizle ilgisi? Nazım Hikmet şiirinin yeniden yayımlanmasını nasıl karşıladın? Sence Nazım Hikmet nasıl bir ozan?» gibi hafif, sulu, küçümseyici, aklısı suçlama tuzaklarıyla dolu garip sorular yöneliyor. (Şiir Sanatı sayı 8-10, dokuzuncu sayısını göremedim.)

Cevaplarının çoğu soruların hazırlanışına temel olan kuşkuyla dudak büküp bugünkü şiiri, kendi eserlerini yüceltme eğiliminde manidar sözler söylüyorlar. Nihat Ziyalan'ın, Halûk Aker'in, Güven Turan'ın, hattâ Turgut Uyar'ın sözleri hiç katılmadığım bir saygısızlık aceliğiyle ayaküstü yargılara ulaşmış çeşitli yanlış sanıların sapıklığı göstermiş oluyor. Bu konuda Mehmet Doğan'ın ağırbaşlı cevabını, Afşar Timuçin'in konuyu açıklamaya çalışan iyi niyetini, İsmet Özel'in öznel görüşünü ayrıca değerlendirmek gerek; bir de Papirüs'de Cemal Süreya'nın yazısını (Sayı 2.)

Bir ulu piramidin yarım, eksik karanlık fotoğraflarına bakıp yargıya varılır mı? Daha Nazım şiirini okuyamadık, kronolojik sıraya dizemedik bile biz. Kırk yılın uzayından gelen ilk şiirlerine el atmışken, bugünkü eserinin bütününe sevmeye olanağından bile yoksunken, ancak birleşik bir övünç ve hayranlık başlangıcında toplanabilecek kadar küçük fırsatlardan yararlanmak umudunda beklerken, Nazım şiiri konusunda inkârcı küçümsemelerle kişiliğimize önem kazandırma çalışmasına ne denir bilmem?

